

Сучасні тенденції формування архітектури Кропивницького

Аніканова Катерина Юріївна

Науковий керівник: Трошкіна Олена Анатоліївна

Факультет архітектури, будівництва та дизайну, кафедра основ архітектури та дизайну, НАУ

Київ, Україна

katiaanikanova45@gmail.com

Анотація — у даній роботі розглядається давня архітектура Кропивницького та сучасні тенденції формування архітектурного простору.

Ключові слова — Кропивницький, архітектура, гармонізація внутрішнього середовища, Єлисаветград, Кіровоград.

I. ВСТУП

З набуттям самостійності України, ми можемо сказати, що кожен регіон та область має свій розвиток і історію, а також архітектурне обличчя. На відміну від більш відомих міст, Кропивницький — це місто, яке за величиною архітектурою кінця XIX ст. може зрівнятися з найбільшими туристичними столицями світу. Але все ж таки, на жаль, цей обласний центр мало відомий туристам, вони сюди майже не приїжджають. Саме через це, історія архітектури Кропивницького актуальна як ніколи.

Мета (ідея) доповіді: розкрити сучасні тенденції формування архітектурного простору відповідно до історичної ідеї планування міста. Дослідити зміни методики рішення вулиць та поверховості будинків відносно закладених тенденцій з давніх часів.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Спочатку місто було назване Єлисаветградом по імені фортеці, яка була закладена в 1754 році. [1] Фортеця була названа у честь святої Єлисавети. У самому його серці кожен може відкрити для себе українську валандію, адже з початку квітня у місцевому Дендропарку алеї вкриваються килимом із тюльпанів, гіацинтів. Сюди могли б їздити тисячі туристів через велику кількість доглянутих архітектурних пам'яток, серед яких досить багато справжніх шедеврів. Це місто з широкими пішохідними вулицями, забудовами ще у позаминулому столітті, прекрасними, навіть помпезними будівлями, котрі нагадують палаци, і це не дивно, адже головна вулиця називається Дворцова. Але крім палаців можна побачити дивовижні розкішні будівлі, садиби та неймовірні старовинні театри, церкви, костюли та Єлисаветградська синагога, котра є однією з найгарніших в Україні. Кропивницькому дуже притаманний «цегляний» модерн, котрий утворює неповторний архітектурний

ансамбль історичного центру міста. В такій кількості в Україні цей стиль не зустріти у жодному місті. Архітектором значної більшості видатних будівель був Яків Паученко. Він написав ікони для Успенського собору міста Кропивницький. За його проектами було збудовано лікарню Червоного Хреста Св. Анни, лікувальні Гольденберга (суч. міська лікарня № 3), Вайсенберга, Мейтуса (тепер дитяча музична школа № 2), Міжнародний кредитний банк, Гостинний двір, театр «Ілюзіон» (тепер Кіровоградський обкомплес), числені приватні будинки, в тому числі і власний будинок митця, в якому зараз розміщений Художньо-меморіальний музей О. О. Осьмьоркіна. У своїй творчості з успіхом поєднував популярний того часу модерн з іншими архітектурними стилями. У колишньому Єлисаветграді, а саме в історичному центрі частково збереглась стара забудова, а також низка культових споруд, європейські квартали та рештки російських укріплень. На відміну від Києва, у Кропивницькому притаманне застосування окремих архітектурних стилів. Початок взяв класицизм з кінця XVIII ст. У цьому стилі збудовані: палацовий корпус, ансамбль штабу, юнкерського училища та манежу (40-і рр. XIX ст.) та присутственні місця (1848—51, арх. В. Верлон, добудовані 1882—1913). [1] Але попри це, деякі будівлі мають мотиви бароко. Типологія громадських будівель, що зводяться, розширюється, різноманітнішими стають особисті особняки. За участю купецтва продовжують споруджуватися і будівлі сакрального призначення — православні храми, синагоги, лютеранська церква. Не менш відомими архітектором славнозвісного Єлисаветграду також був Олександр Львович Лишневський. Це талановитий архітектор, котрий працював у стилях модерн і неокласицизм. Саме початковий період його самостійної творчості припав на роботу міським архітектором Єлисаветграда від 1895 до 1901 року. В цей час були збудовані ремісничо-грамотне училище, реальне училище, гімназія, відділення банку, ряд особняків і церква. Архітектурна забудова міста не тільки відповідала загальним стильовим шуканням часу, в ній виявилось прагнення до вільного формоутворення, що було обумовлено перш за все смаковими перевагами замовників, які тяжіли до еклектичних змішань різноманітних елементів архітектурного декору, наповненого "цитатами" з минулих епох. З кінця XIX сторіччя помітно перетворюється архітектурно-просторове середовище

центральної частини Кропивницького. Забудова вулиць проводиться за принципом щільного та компактного розташування будинків, які збільшуються у висоті як мінімум на один поверх і відрізняються різноманітністю стилістичних характеристик фасадів. Починаючи з 2000-го року, після економічної кризи у Кропивницькому почали зводити житлові будинки та будівлі бізнесового призначення. Його недостатньо назвати гарненьким, але абсолютно європейським і навіть витонченим містом. Будинки тут все в італійському смаку; навіть все з прекрасною отделкою, з бельведерами і фонтанчиками; при кожному будинку знаходиться або балкон, або ліхтарик, або скляна галерея. Вивіски магазинів надзвичайно красиві. Одне тільки недобре - вулиці вузькі. Але головне - це риси освіченості тутешнього народу: чи не говорячи про вище коло, в якому я помітила велику делікатність, тут всякий міщанин намагається навчити усьому своїх дітей, чому ви і можете зустріти тут великий порядок і ввічливість звернення. Велику архітектурно-художню цінність представляють добре збережені малі архітектурні форми - козирки, ворота, огорожі, дорожні та тротуарні покриття. Вони можуть служити своєрідними еталонами для міст, де такі елементи міського середовища вже втрачені. Велике промислове будівництво зумовило розвиток промислової архітектури, яка також представляє велику історичну та архітектурну цінність і добре збереглася. Наприклад, це корпуси заводу "Червона зірка", пивзаводу, лікєро-горілчаного заводу, колишніх млинів, залізничних мостів, віадуків, депо, складів і ін. Підприємства виносилися на міські околиці. Це слід вважати істотним досягненням містобудівної епохи, так як в майбутньому створювалися можливості для розширення виробничих площ.

Місто в кінці XIX - початку XX ст. активно забудовується. На відміну від найбільших міст країни тут не відбувається зміни містобудівного масштабу. В Києві, наприклад, одноповерхова забудова була змінена 2-3-х поверховою, а та, в свою чергу, поступилася місцем 5-6-ти поверховою.[3] Як в середині XIX ст, в кінці XIX і початку XX ст. в Єлисаветграді переважно будуються 1-2-х поверхові об'єкти (до 3-х поверхів на головних вулицях), різниця лише в тому, що в середині XIX в. будівлі будувалися рідко, а на початку XX ст. таких будівель стало значно більше. По суті, в даний час центр Кіровограда зберіг цей масштаб, який найбільшою мірою відповідає параметрам міста, його планувальної, об'ємно-просторової структури, традицій побуту. Якщо в більшості інші історичні міста єдино- масштабну міську тканину зберегли фрагментарно, то Кропивницький зумів зберегти цю єдність масштабу аж до нашого часу, що разом з гарною схоронністю архітектурних деталей, малих форм та елементів благоустрою робить місто унікальним в цьому плані. Особливу цінність представляє комплекс архітектурних об'єктів вул. Двірцевій (Леніна), вул. Успенської (Гоголя), вул. Іванівській (Луначарського). Формувалася найбільш цікава міське середовище і саме вона збереглася найбільш повно. До початку XX ст. значення культових будівель як візуальних і смислових орієнтирів - доміант відносно падає в зв'язку зі збільшенням території Єлисаветграда та деяким зростанням поверховості рядової забудови, новими, що з'явилися в кінці XIX - початку XX ст. доміантами, були згадані вище вежа ратуші, кірха, костел, дерев'яна церква на Ковалівському кладовищі, церква на території Старої Кушівка та водонапірна вежа в районі сучасного пр.

Комуністичного. Домінанти, розташовані на відстані 400-700 м один від одного, створювали навколо себе своєрідні "поля" сприйняття. Менші поля, це був II рівень сприйняття, створювали акцентні об'єкти, а III рівнем була фонові забудова.[2] В ядрі центрального району переважає фонові забудова, на периферії центру, навпаки, некапітальна традиційна. Якщо до середини XIX ст., в основному, було два рівня сприйняття забудови міста - доміанти і фон, то до кінця XIX ст. на перше місце за значенням виходять об'єкти II рівня - акценти. Розташовувалися акцентні об'єкти зазвичай на кутах кварталів або по їх середині і виділялися серед фонові забудови більшим масштабом, більш високим рівнем акцентування: башточки, куполи, кутові еркери. Більшість акцентних об'єктів становили численні банки, готелі, театри, будинки аристократії і великої буржуазії. На схід від робочої слобідки розмістилася система кладовищ: Ковалівське, Лютеранське, Єврейське, Католицьке, Магометанське. Православне Биковське кладовище знаходилося на північний захід від фортеці, в цвинтарному яру. Можна зробити висновок про те, що задовільну для здоров'я людей міське середовище намеривалися створити не тільки шляхом благоустрою території, а й архітектурно-планувальними засобами - виносом кладовищ, шкідливих виробництв за кордон міста. Цікавим видається функціональне насичення центральної частини міста. Місце концентрації культурного життя - Театральна площа: зимовий і літній театр, офіцерські збори; ул.Дворцова - театри "Казка", "Ілюзія", "Зірка", Громадські збори, суспільство "Опора" та бібліотека.[3] У процесі розробки планів нового містобудівного розвитку міста Кіровограда, з огляду на велику архітектурно-художню цінність забудови центральних районів міста, архітектори знайшли альтернативне рішення задач розвитку міста та збереження архітектурних, культурних цінностей, їх підтримки новими об'єктами, генетичного зв'язку з історично сформованою середовищем.

[1] Висновки

Отже, Кропивницький це немовби перлина, котру не зрівняти ні з чим. Адже, його не можна повністю віднести ні до Центру, ні до Півдня, ні до Заходу, ні до Сходу, ні до козацької Малоросії, ні до капіталістичної Новоросії. Це місто так і не змінило містобудівний масштаб і через це утворилася дивовижна архітектура компактного та затишного планування. Перед майстрами архітектури поставали все нові вимоги кожне десятиріччя. Дивлячись на сучасний Кропивницький можна впевнено сказати, що вони чудово впоралися та створили дивовижні архітектурні ансамблі, окремі будівлі та задовольнили утилітарні та духовні потреби людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] ↑ а б Кіровоград // Українська радянська енциклопедія : [в 12-ти т.] / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — Т. 5 : Кантата — Кулики. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1980., стор. 202—203
- [2] Исторический очерк г. Елисаветграда. Сост. и издал А. Н. Пашутин. — Елисаветград: Литотипография бр. Шполянских, 1897.
- [3] Місто і люди. Єлисаветград — Кіровоград, 1754—2004. Ілюстрована енциклопедія., Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2004.